

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ
ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
ИНСТИТУТИ

ФИЛОЛОГИЯНИНГ УМУМНАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ

ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

Жиззах - 2021

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
ИНСТИТУТИ

**“ФИЛОЛОГИЯНИНГ
УМУМНАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ”
МАВЗУСИДАГИ**

**ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
(1-5-шубалар)**

ЖИЗЗАХ-2021

уЎк: 821.512.133

КБК: 83.3(5Ў)

Мазкур тўплам Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институтида 2021 йил 25 ноябрь кунин Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 2 мартдаги 78-Ф сон фармойиши билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Халқаро ва Республика илмий ва илмий-техник анжуманлар режасига киритилган Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институти ўзбек тили ва адабиёти факультети, ўзбек адабиётини ўқитиш методикаси кафедраси томонидан ташкиллаштирилган “Филологиянинг умумназарий масалалари” мавзусидаги Халқаро илмий-амалий анжуман материаллари асосида тайёрланди.

Тўплам адабиётшунос олимлар, изланиш олиб бораётган ёш тадқиқотчилар ва ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчилари ҳамда магистрлар учун мўлжалланган.

Тўпловчи ва нашрга тайёрловчилар:

ЖДПИ доценти, ф.ф. номзоди

Нодира Соатова Исомиддиновна

ЖДПИ доценти, ф.ф. номзоди

Сурайё Эшонқулова Исомиддиновна

Бош муҳаррир:

Ўзбек тили ва адабиёти факультети декани, ф.ф.номзоди

доц. в.б. Сунатулла Сойнпов

Масъул муҳаррир:

Ўзбек адабиёти ўқитиш методикаси кафедраси мудирини, ф.ф. докторини, проф.в.б.

Шонра Дониярова

Такризчилар:

Ўзбек тили ва адабиёти кафедраси мудирини, ф.ф. докторини,

проф. в.б. Усмонжон Қосимов

Ўзбек адабиёти ўқитиш методикаси кафедраси доценти в.б., ф.ф.ф.д.

(PhD) Дилнавоз Салимова

Ўзбек адабиёти ўқитиш методикаси кафедраси катта ўқитувчиси, ф.ф.ф.д.

(PhD) Паризод Туропова

Ушбу тўплам Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институтининг Илмий-техник кенгаши (4-сонли баённомаси, 30 ноябрь 2021 йил) қарори асосида нашрга тавсия этилди.

ISBN 978-9943-4235-3-8

© Жиззах ДПИ, 2021

54.	Davlat Usanov. Badiiy asarda davr va shaxs ruhiyati masalasi (Tog'ay Murod ijodi misolida)	190
55.	Shohsanam Ahmadova. Qanoat xazinasi	192
56.	Ruxsorabonu To'ymurodova. Undov so'zlarning badiiy matnlarda ishlatilishi	195
57.	Rayxona Baxtiyorova. Betakror o'zlik va she'riyat	198
58.	Mavludaxon Nematova. Erkin Vohidov she'riyatida ma'nodosh so'zlarning qo'llanilishi	202
59.	Islom Mustafoyev. Adabiyot - o'zlikni anglash manbai	204
60.	Aziza Ergasheva. Bir asar tahlili xususida	205

**II. АДАБИЙ МАНБАНИ МАТНИЙ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ
УСТУВОР ВАЗИФАЛАРИ.**

Шуъба раиси: филология фанлари номзоди, доцент Зухра
Мамадалиева

Котиби: Ўзбек адабиётини ўқитиш методикаси кафедраси
ўқитувчиси Гулбахор Қурбонова

1.	Жалолiddин Жўраев. Бадий Андижоний ва унинг филологияга оид асарлари хусусида	209
2.	Сунатулла Сойинов. Равзат уш-шуҳадо достонининг қуруми	214
3.	Жамолiddин Жўраев. Алишер Навоий асарларида қўлланилган поэтик деталлар	218
4.	Жасурбек Махмудов. Футувватномалар ҳақида мулоҳазалар	221
5.	Баҳриддин Умурзоқов. Хусайн Воиз Кошифийнинг ўғли Фахруддин Алий Сафий ва унинг ҳаёти, фаолияти, илмий-адабий мероси	227
6.	Шерали Қўлдашев. Мулла Шамсиддин Шавқийнинг "Тарихи Шавқий" асари	233
7.	Жалолiddин Жўраев., Садокат Хасанова., Исқандар Олимжонов. Мулло Абдуллоҳ Усматий ва "Шарҳул Илос" асари қўлёзма ҳақида	238
8.	Rayxon Rasulova., Umidaxon Jumanazarova. Beruniyning "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar" asarining adabiyotimizdagi o'rni	242

deydi. Albatta, u xursanddir va faxrlanuvchidir. Ammo sabr qilganlar va solih amallar qilganlargagina – ana o‘shalarga mag‘firat va katta ajr bor” [6;197]. Imom Muslim va Imom Ahmad shunday rivoyat qiladilar: “Rasululloh (s.a.v) shunday dedilar: “Agar mo‘minga xursandchilik yetsa, shukr qiladi. Bu unga xayrlidir. Agar unga biror zarar yetsa, sabr qiladi. Bu ham unga xayrlidir”.

Xulosa o‘rvida shuni aytish joizki, har bir inson taqdir sinovlari oldida gangib qolmasligi, shukronalik uchun sabablarni ko‘ra bilishi, taqdiri azalga qanoat hosil qilishi lozimki, shundagina inson nafaqat bu foniy dunyoda, balki boqiy dunyoda ham aziz va mukarram bo‘ladi. Zero, shoir ta‘kidlaganidek,

Xorlig‘lar boshi tama bilgil

Doimo “azza man qanaa” (hadisi sharifdan) bilgil. [1;264]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. –T.: Yangi asr avlodi, 2019.
2. Alisher Navoiy. Mahbub ul qulub. Hozirgi o‘zbek tiliga tabdil. Sano-standart, 2018.
3. Alisher Navoiyning asarlari tilining izohli lug‘ati. to‘rt tomlik. –T.: Fan, 1983.
4. Alisher Navoiy. Arbain. –T.: Meros, 1991.
5. Alisher Navoiy. Qit‘alar, fardlar, ruboiylar tuyuqlar. –T.: G‘afur G‘ulom, 1968.
6. Qur‘oni karim va o‘zbek tilidagi ma‘nolar tarjimasi. –T.: HILOL-NASHR, 2018.
7. Al-adab al-mufrad. Imom Ismoil al-Buxoriy. –T.: Qomuslar bosh tahririyati, 1997.

UNDOV SO‘ZLARINING BADIY MATNLARDA ISHLATILISHI

To‘ymurodova Ruxsorabonu Rasul qizi,

BuxDU talabasi

Ilmiy rahbar: Salixova Nodira Nurullayevna,

BuxDU katta o‘qituvchisi

Avvalo, undov so‘zlar tilimizda bevosita kishilarning his -hayajonini, buyruq-xitob, haydash, chaqirish ma‘nolarini ifodalashda alohida ahamiyatga ega.Undov so‘zlar intonatsiya jihatidan juda ham rang-barang hisoblanadi. Tilimizda shunday so‘zlar mavjudki ular his-hayajon va buyruq-xitob ma‘nolarini bildirib, gap bo‘laklari bilan grammatik jihatdan bog‘lanmaydigan so‘zlar sifatida undov so‘zlarga kiritamiz. Nutqimizda undovlar garchand his-hayajon va haydash-chaqirish kabi ma‘nolarni ifodalasa- da, his-hayajon va haydash -chaqirish ma‘nolarida kelmasligi ham mumkin. Undovlarda morfologik xususiyatlar mavjud emas, bu so‘zlarni biz morfologik usul bilan yasay olmaymiz.Shunga qaramay tilimizda undovlarni takrorlash va juftlash orqali ayrim undovlarni o‘z nutqimizda hosil qilishimiz mumkin: ehhe, voy-bo‘y, voy-voy, e-ha, e-voh misolidagi so‘zlar kabi. Undovlar so‘zlarda urg‘u va ohangning roli kuchli hisoblanadi.Bunga sabab shundaki so‘zlar

ma'lum ohang bilan aytilsagina his-hayajonni ifodalay olishi mumkin. Masalan, oddiy tarzda o deb talaffuz qilganimizda tovush ifodalashimiz mumkin.

-O'o', qashqirdan tug'ilgan qashqircha!-dedi titroq bosib.(O.Yoqubov "Muzqaymoq" hikoyasi 395-bet).

Bu gapdagi o' tovushida kuchli his-hayajon ma'nosi mavjud, shu boisdan u "g'azab" ma'nolarini bildiradi.

Biz tilshunoslikda undov so'zlarni ma'no xususiyatiga ko'ra ikki xil: his-hayajon undovlari, buyruq-xitob undovlariga ajratamiz. His-hayajon undovlari turli his- tuyg'ularni, kechinmalarni bildiradi: Misol uchun quyidagi undov so'zlarni aytishimiz mumkin: o, oh, e, eh, uh, ey, voy, dod, he, a, obbo, ha, o'ho', ehe, attang, vodarig', rahmat, salom, ofarin, balli, barakallo kabilar. Bu xildagi undovlarning his-tuyg'u bildirishida ohang eng muhim rol o'ynaydi.

His-hayajon undovlari quyidagi ma'nolarni ifodalaydi:

1. Shodlik, xursandchilik ma'nolarini ifodalaydi.

O'ho', zo'r-ku. Egasi kim ekan? (O'. Umarbekov "Qiyomat qarz" hikoyasi 427 - bet)

-Obbo, azamat-ey! To'rt yarim sotih kelib qoladi. (S.Ahmad "Sobiq" hikoyasi 374-bet)

2. Xafalikni, charchoqni, og'ir ruhiy qiyinchilikni ifodalaydi.

Evo! U ko'pdan beri shahzodadan qo'rqib yurgani bejiz emas ekan. (O.Yoqubov "Ulug'bek xazinasi " romani 399-bet)

3. Ta'kid va taajjublanish ma'nolarini ifodalaydi.

Eh, Aziz, Aziz! Hech kim qilmagan ishni qilaman, deb ko'krak mushtlab kattaketmay qo'yaqol! (O'. Umarbekov "Qiyomat qarz" hikoyasi 426 bet)

E, tavba! Nima va'da bergan ekan, hayronman! (O'. Umarbekov "Qiyomat qarz" hikoyasi 425 -bet)

4. Urf-odat ma'nolarini ifodalaydi.

Jindek mizg'ib olganingdan keyin idoraga chiqasan, xayr. (S.Ahmad "Sobiq" hikoyasi 373-bet)

Buyruq-xitob undovlari asosan hayvonlar va qushlarni chaqirish, haydash, harakatlantirish yoki harakatdan to'xtatish uchun ishlatiladi: beh-beh, bah-bah, tu-tu-tu, chu, ish, pisht, xi-xi, tur, (itni), chigi-chigi, ho'sh-ho'sh, kisht-kisht.

Buyruq-xitob undovlarining ayrimlari insonga nisbatan ham ishlatiladi. Bunday holda undovlar nom o'rnida ishlatilib, murojatni ifodalaydi: hoy, ey, hey, kabi. Masalan:

Ey jiyan, ana shunday zamon bu. (S.Ahmad "Ufq" romani 364-bet)

O'zbek adabiyotining nasr ustasi bo'lgan A.Qahhorning " O'g'ri" hikoyasida:

"O! Ho'kiz yo'q, Og'il ko'cha tomondan teshilgan"

- deya keltirilgan jumla yoki O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari " asarida "Yuragim shiv etib, onamning pinjiga kirdim. Ishqilib boshqa yulduz uchmasin!"

- misollari bilan yaqqol namoyondir. His -hayajon so'zlar badiiy matnlarda ishtirok etayotgan asar qahramonlarining bevosita ichki hissiyotlarini namoyon etishda, shuningdek, kitobxonni bu munosabat bilan yanada to'lqinlashtirishda, badiiy asarlarda alohida o'ringa ega hisoblanadi.

Roman, doston yoki hikoya yaratishda yozuvchilar asar ishtirokchilarining yoshi, amali nuqtayi nazaridan kelib chiqqan holda undov soʻzlardan oʻrinli foydalanadilar. Xususan, oʻzidan katta yoshdagilarga murojaat qilinganda yoki maʼlum lavozimni egallagan shaxslarga „bundan tashqari, buyruq soʻzlardan foydalanishda kichik yoshdagi shaxslar kattalarga“ Hoy!“deya murojaat etmasligi kerak. A. Qodiriyning "Oʻtkan kunlar" romanida Otabek va Hasananing munosabati yuqoridagi fikrlarning dalilidir. Otabek garchi yosh va amaldor oilada dunyoga kelib ulgʻaygan boʻlsada, aslida oʻzining xizmatkori boʻlgan yoshi katta Hasanaliga hech qachon buyruq ohangida gapirmagan. Bu bilan u har bir kitobxonga buyruq xitob soʻzlarning oʻz oʻrnida ishlatilishi kerakligiga ishora qilmoqda.

Xullas, undov soʻzlardan badiiy matnlarda oʻrinli foydalanish zarur. His-hayajon yoki buyruq-xitobni ifodalovchi soʻzlar badiiy asar tilida alohida ahamiyatga ega boʻlganligi sabab asar mazmunini chuqur anglab tahlil etgan holda asarning maʼno mohiyatini kitobxonga asl holicha badiiy maqsadni yetkazib berishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Ona tili fanidan umumiy oʻrta taʼlim maktabining oʻquv dasturi: Uzviylashtirilgan Davlat taʼlim standartlari va oʻquv dasturlari. –T.: 2010.
2. Imamkulova Sitora Anvarovna. (2021). Cognitive Interpretation of Degrees of Intensification. *Middle European Scientific Bulletin*, 11(1). Retrieved from <https://cejsr.academicjournal.io/index.php/journal/article/view/469>
3. Mehmonova Yulduz. (2021). LEXICO-GRAMMATICAL PARTS OF SPEECH EXPRESSING THE INDEFINITENESS OF THE SUBJECT. *JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 7(1), 323-327.
4. Narzullayeva Firuza. "English Phraseological Units With Somatic Components". *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE*, Vol. 1, no. 1, Oct. 2020, pp. 29-31, <http://cajlp.centralasianstudies.org/index.php/CAJLPC/article/view/50>.
5. D.Sh.Islomov. (2021). The Definition of The Concepts of «Phoneme» and «Phonostylistics». *Middle European Scientific Bulletin*, 9.
6. Ruziyeva N. (2020). FACE CONCEPT IN THE CATEGORY OF POLITENESS. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 1(4), 15-20.
7. Ruziyeva Nilufar Xafizovna (2021). The category of politeness in different linguocultural traditions. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL* 11 (2), 1667-1675
8. Olimova D. Z (2020) The effectiveness of implementation of ICT in learning process . *European Scholar Journal (ESJ)* Vol.1 No. 4. Pp. 9-11.
9. Mr. Babayev Otabek Abdikarimovich. (2020). THE TRUE VALUES OF THE MAVLONO JALOLIDDIN MUHAMMAD RUMIY'S PHILOSOPHY IN RUSSIAN TRANSLATIONS. *International Journal on Orange Technologies*, 2(12), 68-71.